

УДК 371.123:371.13(430)

ДЯЧЕНКО Л. М.

м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ФРН

Автор статті розглядає сутність та структуру педагогічної майстерності в контексті компетентнісного підходу до підготовки учителів у ФРН. На основі сучасних німецьких досліджень виділяє основні компетентності педагога-майстра.

Ключові слова: педагогічна майстерність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, професіоналізм, система вищої педагогічної освіти Німеччини, вчитель, педагог-майстер.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нині в Європі відбуваються активні зміни в політичному, соціально-економічному, культурному, науковому житті, що не можуть обійти й Україну. Зокрема, освітня сфера розглядається країнами-партнерами ЄС в якості пріоритетної у спільній діяльності, спрямованої на інтеграцію. Основним аспектом ряду міжнародних проектів є підвищення якості підготовки педагогічних кадрів, що реалізується за рахунок активного впровадження компетентнісного підходу до професійної освіти вчителів.

Аналізуючи сучасні освітні тенденції представник плеяди російських науковців І.А. Зимняя у своїх працях пише: «...відзначається різка переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура», «вихованість» на поняття «компетенція», «компетентність» [2, с. 2].

Провідні ідеї реформування німецької системи освіти в цьому контексті можуть стати корисними у процесі модернізації вітчизняної системи підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз досліджень за проблемою. У вітчизняних літературних джерелах майстерність педагога розглядається у різних теоретичних аспектах: у взаємозалежності успішної професійної діяльності та педагогічної майстерності вчителя (І. Зязюн, М. Кухарев, С. Павлутенков та ін.), психологічних основ педагогічної майстерності (Ф. Гоноболін, М. Дяченко, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, Е. Помиткін та ін.), у зв'язку педагогічної майстерності з педагогічним мистецтвом (С. Єлканов, Б. Ліхачов, М. Козій та ін.), педагогічною культурою (В. Гриньова, Т. Іванова, М. Касьяненко та ін.), педагогічною технікою (В. Миндикану, І. Зязюн, Г. Сагач та ін.), педагогічним тактом (І. Синиця, Д. Самуйленко та ін.), педагогічним професіоналізмом (Н. Гузій, Л. Малканова, З. Равкін та ін.).

У наукових статтях і книгах сучасних німецьких дослідників Манфреда Байєра (M. Bayer), Вольфганга Клафкі (W. Klafki), Дагмара Гензеля

(D. Gensel), Герберта Флаха (G. Flach), Фрідріха Бухбергера (F. Buchberger), Ліліан Фрід (L. Fried), Крісти Польшманн (K. Polmann) знаходимо опис чинників професіоналізму вчителя.

Розробкою та обґрунтуванням компетентнісного підходу в професійній підготовці педагогів ФРН займаються Ульріх Хермана (U. Herrmann), Карл-Освальд Бауер (K.-O. Bauer), Урсула Карл (U. Karl), Еріх Кестнер (E. Kestner). Проблеми діагностування й розвитку компетентностей розглядають Джон Ерпенбек (J. Egerpenbeck), Фолькер Хейзе (V. Heuse) та інші.

Мета нашого дослідження – проаналізувати зміст та структуру педагогічної майстерності у контексті компетентнісного підходу до підготовки учителів у ФРН; на основі аналізу німецької наукової літератури виділити компетентності педагога-майстра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравою постаттю української педагогічної науки є академік І.А. Зязюн, який у своїх численних працях значну увагу приділяє майстерності вчителя. За його визначенням педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [1, с. 641; 3, с. 30]. Її важливими взаємопов'язаними компонентами є:

- гуманістична спрямованість, що є багатоаспектною і включає ціннісні орієнтації педагога на себе, на школяра, на засоби педагогічного впливу, на мету педагогічної діяльності;
- професійна компетентність, що являє собою особистісно забарвлену усвідомлену комплексну систему знань предмета, методики його викладання, педагогіки, психології, що підлягає власній оцінці вчителя;
- педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динаміка особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність);
- педагогічні техніки – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою і прийоми впливу на інших.

Педагогічна майстерність є виявом високого професіоналізму вчителя, активності його особистості у педагогічній діяльності. Адже, щоб здійснити рефлексивне керівництво розвитком учнів, учитель має бути здатним керувати собою і через себе – всіма компонентами педагогічної діяльності (мета, суб'єкт, об'єкт, засоби, результати) [1, с. 642].

Важливість особистісного зростання вчителя, його самовдосконалення у процесі оволодіння професійною діяльністю підкреслюють і німецькі науковці.

На сучасному етапі розвитку наукової думки у ФРН та інших німецькомовних країнах, зокрема, в Австрії, майстерність педагога розглядається через призму професіоналізму (Professionallität) вчителя.

Професор австрійської Академії педагогічних наук (м. Інсбрук), директор інституту професійної педагогіки (м. Тіроль) Марія Шаффенрат (Maria Schaffnerath) у своїй монографії «Компетентнісноорієнтована професійна педагогічна освіта в Австрії» (2008 р.) зазначає: «Коли ми говоримо про «професіоналізм» то розглядаємо його як розвиток майстерності фахівця» [8, с. 75].

Далі автор наголошує на тому, що професіоналізм педагога як специфічна професійна діяльність постає в сукупності знань, умінь, досвіту, як високий рівень професійної компетентності, професійної етики, особистісної відповідальності вчителя.

З думкою австрійських колег погоджуються педагоги-дослідники з Німеччини К-О. Бауер, У. Херман, Дж. Ерпенбек, Ф. Хейзе та інші.

Доктор педагогічних наук, професор Університету міста Оснабрюк Карл-Освальд Бауер (Karl-Oswald Bauer) у своїй книзі «Педагогічні базові компетентності» (2005 р.) наголошує на тому, що підготовка педагога у системі вищої освіти повинна бути професіоналізована – спрямована на розвиток професійної компетентності. У її структурі науковець виділяє такі компоненти [4, с. 30]:

- предметно-наукову, предметно-дидактичну компетентності, змістом яких є комплексні знання предмета, методики викладання, психолого-педагогічних дисциплін;
- спеціально-педагогічні компетентності як поведінковий репертуар учителя: педагог-порадник, педагог-керівник, педагог-експерт тощо;
- базові педагогічні компетентності (діагностичні вміння, пізнавальні здібності та особливості особистості педагога, компетентності у плануванні та інтеракції).

Останні, зокрема, передбачають оволодіння такими вміннями:

- роз'яснення мети діяльності, структурування змісту (виділення суттєвого, використан-

ня логіки, аналогій, встановлення причинності, дотримання послідовності, скорочення без втрати основного змісту);

- орієнтування у соціальних структурах (самоорганізація, лідерські якості, налагодження партнерства, робота в команді, в малих і великих групах, встановлення й дотримання правил);
- контроль інтеракції (вміння у веденні дискусії, помірність, використання ігрових моментів, гумор, демонстрація та сприймання почуттів, повага);
- налагодження вербальної та невербальної комунікації;
- створення навчального середовища;
- загальноорганізаційні уміння, що передбачають планування і прогнозування власної та учнівської діяльності.

Професор К-О. Бауер наголошує, що набуття професіоналізму – це процес, що не обмежується розвитком власної професійної компетентності й оволодінням педагогічними техніками. Професіоналізм (майстерність) педагога включає також культуру спільної діяльності й передбачає особистісну включеність у взаємодію. Звідси і витікає здатність до нестандартного вирішення щоденних проблем.

Подібні думки ми зустрічаємо у працях німецького експерта у галузі шкільної політики, доктора філософських наук, професора Університету в Потсдамі Ульріха Хермана (Ulrich Herrmann). Науковець звертає увагу на те, що освіта (шкільна чи професійна) не передбачає набуття лише знань, умінь чи компетентностей, а спрямована на розвиток особистості людини: «Освіта є саморефлексивний процес, через який людина пізнає себе саму в цьому світі – вивчає своє «Я» як індивідуальність; через освіту людина формується внутрішньо – персоналізується» [7, с. 82].

У цьому контексті педагог-майстер – це професіонал, який не тільки володіє професійною компетентністю, адекватно сприймає себе та усвідомлює механізми педагогічної діяльності, а й сприяє самопізнанню, саморозвитку особистості школяра, що неможливо без співучасті, творчої взаємодії вчителя й учня. Ця ідея була висловлена не лише німецькими науковцями, а й академіком І.А. Зязюном: «Створення особистісно-розвивальної ситуації – це процес авторський, що вимагає вияву суб'єктності, співавторства учителя й учня» [1, с. 642].

Враховуючи це, слід зауважити, що особистісно-розвивальні технології дійсно ефективно можуть застосовуватись у педагогічній практиці лише за умови їх використання вчителем для самого себе, свого власного особистісного пізнання й розвитку.

На цьому також наголошують Джон Ерпенбек (John Erpenbeck), доктор філософських наук, професор Університету післядипломної освіти (м. Берлін), керівник проекту «Культура розвитку компетентностей», та його колега Фолькер Хейзе (Volker Heuze), доктор філософських наук, генеральний директор Навчального центру з розвитку людських ресурсів (м. Регенбург). Ці науковці запропонували спеціальний підхід до розвитку компетентності як здатності особистості до самоорганізованої діяльності. У книзі «Біографія компетентності: шлях розвитку» (2007 р.) автори зазначають, що компетентність – це диспозиція (особистісна передумова) самоорганізації в управлінні набутими й новими знаннями у неординарних ситуаціях [5, с. 162]. Аналізуючи різні компетентнісні теорії науковці розглядають професіоналізм фахівця як високий рівень самоорганізованої діяльності на основі особистісної, предметно-методичної, соціально-комунікативної компетентностей, які інтегруються в діяльнісну.

Результатом співпраці Дж. Ерпенбека та Ф. Хейзе стала ціла низка наукових праць, зокрема, «Атлас компетентностей» (2009 р.) [6, с. 123-153], де науковці описують і комбінують 64 компетентності (Teilkompetenzen), розподіляючи їх за базовими групами (Grundkompetenzen):

- особистісна компетентність (адекватна самооцінка, саморефлексія, позитивні установки, моральні принципи, мотивація, переконання, готовність до саморозвитку, до ризику, орієнтація на успіх, позитивні очікування, відкритість, гнучкість, правдивість, емоційність, чуйність, креативність);
- фахова (предметна) компетентність (загальнонаукові, предметні знання, знання суспільних наук, інноваційних технологій, ІКТ, знання мов, організаційні, професійні, підприємницькі здібності);
- методична компетентність (аналітичне мислення, здібності до структурування, здатність бачити кореляцію, взаємодію та сенс подальшого розвитку наукового знання, готовність до реалізації креативних, інноваційних ідей);
- соціально-комунікативна компетентність (здатність працювати в команді, співпереживання, готовність до об'єднання, комунікативні здібності, вміння вирішувати конфлікти, партнер-центрована взаємодія, узгодженість власних дій, готовність до порозуміння);
- діяльнісна компетентність (готовність до прийняття рішення, відповідальність за результати діяльності, волевільність, енергійність, гнучкість, мобільність, ініціативність, оптимізм) [5, с. 161].

У працях німецьких дослідників ми зустрічаємо різні переліки компетентностей учителя-

професіонала, які за змістом можна згрупувати за такими сферами: особистість, наукові знання та методологія, соціальні зв'язки, педагогічна діяльність. Рушійною силою у оволодінні усіма видами компетентностей науковці ФРН одноставно визнають особистість.

На основі порівняльного аналізу елементів педагогічної майстерності (за І.А. Зязюном) та складових професіоналізму вчителя (в сучасних німецьких дослідженнях) ми виявили ряд подібностей і дійшли таких висновків:

У наукових джерелах ФРН поняття «педагогічна майстерність» визначається як професіоналізм учителя – високий рівень професійної компетентності, що проявляється за умови особистісної активності педагога, його включеності в діяльність.

І.А. Зязюн розглядає професійну компетентність у вужчому розумінні як комплексну систему знань предмета, методик його викладання, педагогіки, психології, де є місце власним оцінкам і критичним поглядам педагога. У німецьких дослідженнях таке трактування відповідає предметній (Fachkompetenzen) і методичній (Methodenkompetenzen) компетентностям.

Педагогічна майстерність (професіоналізм) – вияв найвищої форми активності особистості. Чинником набуття професіоналізму є здатність учителя до самоорганізованої діяльності (самоосвіти, саморозвитку).

Унікальна самоактуалізована особистість учителя – основний інструмент педагогічної діяльності. Учитель-майстер здатен уміло використовувати власну унікальну особистість, її ресурси для кваліфікованої реалізації цілей педагогічної діяльності й суспільства.

Поведінка педагога-професіонала є персоніфікованою, індивідуальною по відношенню до кожного окремого учня, бо мета вчителя – допомогти кожній дитині в її самопізнанні, самовизначенні у світі. Таким чином, майстерний педагог виступає і психологом-терапевтом, що означає його обізнаність не лише у педагогічних, а й у психологічних техніках та передбачає психологізацію педагогічної діяльності.

Проведене нами дослідження, звичайно, охоплює не всі аспекти зазначеної проблеми. **Перспективи подальших розвідок** ми вбачаємо в огляді особливостей розвитку виділених компетентностей у системі вищої педагогічної освіти у Федеративній Республіці Німеччина.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – с. 641 – 644.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия /

- И.А. Зимняя // Труды методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы». – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 20 с.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – Київ: Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Bauer Karl-Oswald. Pädagogische Basiskompetenzen. Theorie und Training. – Weinheim: Juventa Verlag, 2005. – 232 S
5. Erpenbeck John, Heyse Volker. Die Kompetenzbiographie: Wege der Kompetenzentwicklung. – Münster: Waxman Verlag, 2007. – 496 S.
6. Grundstrukturen menschlichen Kompetenzen: Praxiserprobte Konzepte und Instrumente / Volker Heyse, John Erpenbeck, Stefan Ortman (Hrsg.). – Münster: Waxman Verlag, 2010. – 314 S.
7. Herrmann Ulrich. Schulen zukunftsfähig machen. – Bad Heilbrunn: Julius Klinghardt, 2012. – 174 S.
8. Schaffenrath Maria. Kompetenzorientierte Berufsschullehrerbildung in Österreich: das Lernaufgabeprojekt als Innovationsmotor. – Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2008. – 397 S.

ДЯЧЕНКО Л. М.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО В КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ В ФРН

Автор статті розглядає сутність і структуру педагогічного мастерства в контексті компетентностного підходу к підготовці учителів в ФРН. На основі сучасних німецьких досліджень виділяє основні компетентності педагога-мастера.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, компетентностный подход, профессиональная компетентность, профессионализм, система высшего педагогического образования Германии, учитель, педагог-мастер.

DUYASHENKO L. M.

PEDAGOGICAL SKILLS IN THE CONTEXT OF COMPETENCE APPROACH TO THE TEACHERS' PREPARATION IN GERMANY

The article examines the nature and structure of teacher skills in the context of the competency approach to training teachers in Germany. On the basis of modern German research provides the basic competence of the teacher-master.

Keywords: pedagogical skill, competence approach, professional competence, professionalism, system of higher Education in Germany, teacher, teacher-master.

УДК 371.123

МІЛЬТО Л. О.

м. Київ, Україна

РИТОРИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ М.Ф.КОШАНСЬКОГО

У статті розглядається творча, педагогічна спадщина російського педагога-ритора XIX ст. М.Ф. Кошанського, показана його провідна роль у розвитку риторичної майстерності в Росії.

Ключові слова: риторика, риторична майстерність, красномовство, загальна риторика, приватна риторика.

На сучасному етапі науково-технічного розвитку України проблема оволодіння культурою риторичної майстерності особливо гостро постає для кожного члена суспільства, незалежно від сфери його професійної діяльності. Це пояснюється вимогами, що висуваються державою до сучасних спеціалістів. Крім відповідного рівня професійної підготовки, фахівці повинні грамотно, переконливо й аргументовано висловлювати свої знання і погляди. Нові цілі вищої педагогічної школи потребують висококваліфікованих педагогів з критичним мисленням, які володіють високим рівнем риторичної майстерності.

Найбільш продуктивним для розвитку російської риторики була перша половина XIX ст. Це період піднесення риторичної школи, й вчення М.Ф. Кошанського, найбільш впливового педаго-

га-ритора даного періоду, зіграло в цьому вирішальну роль. Сучасні російські дослідники розвитку риторичного мистецтва В.І.Аннушкін, О.О.Волков, Т.А.Ладигенська, А.К.Михальська, З.І.Равкін та ін. широко використовують і цитують праці М.Ф.Кошанського, хоча спеціальних наукових досліджень, присвячених виключно педагогу-ритору і його працям немає. Єдиною такою спробою є робота майже столітньої давності – монографія О.І.Малеїна, що була надрукована в 1901 році.

Микола Федорович Кошанський був найосвіченішою людиною свого часу, а також найбільш впливовим ритормом і педагогом XIX ст., якого називають «російським Сократом». Його «Риторика» включали найбільш корисні російські та європейські надбання з риторики і базувалися на кращих традиціях красномовства